

I kald og stand

Med Øresundstoldens regnskaber som hovedkilde er det muligt at vise udviklingen inden for dansk skibsfart, som den fandt sted fra slutningen af 1400-tallet til udgangen af 1500-tallet. I løbet af disse hundrede år voksede det, vi i dag ville kalde den danske handelsflåde både i henseende til antal skibe og i henseende til skibenes størrelse med en hastighed, der vidner om en udvikling, det kan være svært at finde sidestykke til op igennem søfartens historie frem til i dag. Og så forholder det sig endda sådan, at den udvikling, vi kan beskrive på baggrund af Øresundstoldens regnskaber, kun kan blive tilnærmelsesvis rigtig. Vi kan ikke være sikre på, at alle danske skibe er medtaget i toldregnskaberne, og med at de i langt de fleste tilfælde var toldfrie og derfor i en vis forstand uinteressante at anføre i regnskaberne.

Hvad var der sket?

Kong Hans (1481-1513) havde grundlagt en orlogsflåde og havde ved at anlægge et skibsværft gjort Danmark til en sømagt, ikke mindst i Østersøen, hvilket var til stor ærgrelse for Hanseaterne, der måtte se deres førerstilling trængt.

Christian 3. (1503-1559) tvang med Odensetraktaten i 1560 hanseaterne til at godkende, at danske byer og skibe havde samme ret til at handle på Nordtyskland, som de - Hanseaterne - havde, hvortil kom, at Koldingrecessens bestemmelse fra 1558 om at man måtte ”*nyttiggøre sit gods bedst muligt*” nok skulle forstås om gods og vare – men ikke om ens ejendom. I 1561 kom endelig Frederik 2.s søret, som gjorde transporten til søs til et retsligt reguleret område. Der fandtes nu lovgivning om, hvordan man færdedes til søs og drev den dertil nyttede handel.

Man var desuden begyndt at bygge krael - en nye type skibe, hvor bordene (de langsgående planker) stod på kant mod kant, hvorved man kunne bygge større og kraftigere skibe end med de gamle klinkbyggede skibe, hvor de enkelte borde overlappede hinanden. Hertil kom, at man havde fundet et marked for dansk korn i de hollandske byer, hvorfra man så hjembragte fransk salt, sildetønder, klæde, lærred, vin, sukker, safran, rosiner og sæbe.

Selvom Øresundstoldens regnskaber som sagt ikke er pålidelige, når det gælder danske skibe, så tegner de alligevel en udvikling, når vi i dem kan læse, at mens der i 1497 gik 5 danske skibe gennem Øresund om året, og at der i årene 1536-1539 i gennemsnit gik 9 skibe igennem, så var gennemsnittet for årene 1560-69 på 64 skibe, hvad der i perioden 1580-89 var blevet til 391 danske skibe, der gik gennem Øresund om året.

Forholdene, som man kendte dem fra middelalderen, hvor det var Hanseaterne, der sad på størstedelen af transporten af sild, huder, heste og korn over Østersøen, havde ændret sig radikalt.

En orlogsflåde og en lovgivning, der støttede den fremvoksende almene handel på bekostning af adelsaristokratiets privilegier inden for produktion og handel, havde skabt en professionel søfart. Den tjente penge til købstæderne og landbruget og satte spørgsmålstegn ved det forhold, som man ellers havde taget for en sandhed, at det kun var bondens arbejde med jorden, der var rigtigt arbejde. Nu blev handel og håndværk og herunder søfart et område for kald og stand.

Udviklingen fandt dog støtte andre steder end i lovgivningen og i den nye orlogsflåde. Den nye tro eller måske rettere de nye tider var brudt igennem med den lutherske reformation, som her i landet var båret frem af ildsjæle som brødrene Palladius og andre, der havde fået deres åndelige opdragelse og uddannelse hos Luther og ikke mindst hos Melanchton i det tyske.

Det nye liv, som man ventede sig meget af, for det skulle føre frem til de gode gerninger, blev blandt andet beskrevet i Loci Communes Philippi, oprindeligt på latin og senere i dansk oversættelse¹.

*Det er en stor trøst, at de gudfrygtige forstår at det almindelige liv behager Gud og er en Guds gave, og at Gud har befaleet, at enhver skal lyde sit kald her i livet og at alt arbejde her i livet er sand gudsdyrkelse. Det kan f.eks. være at have magt og myndighed, at holde dom og rettergang, at føre krig, **eje og bruge sit eget for sig selv**, med arbejde og lovlig handel at opbygge og vedligeholde sin næring ... Dette arbejde går langt ud over, hvad munkene kunne præstere af gode gerninger, fordi de har deres befaling og kald af Gud.*

Grundlæggende blev almindeligt arbejde - herunder også handel - ikke blot på grund af alle de farer og alt det møje og besvær, der nu engang var forbundet med arbejdslivet, betragtet som stedet, hvor troen var aktiv - man var i sit professionelle arbejde i kald og stand.

Når talen er om sejlads hedder det, at Gud har skabt landene forskellige, derfor skal der sejles, og sømanden tjener i kald og stand, når han udfører sit professionelle arbejde og henter varer hjem over de have, som Gud har skabt.

Sømandens arbejde er gudfrygtigt at være i kald og stand, som det kommer til udtryk i en salme som findes i Christian Cassubens (+1693) salmebog, som fremkom i 1600-tallet og blev udgivet af en indvandret boghandler, som havde fået tilladelse til at virke i Norge som forlægger og boghandler samt i København, hvor han havde udsalg i Nicolai kirke.

Den lutherske kaldstanke støttede således samfundsudviklingen og legitimerede den fremvoksende professionalisme i det nye samfund i de nye tider.

¹ Loci Communes Philippi: De Fornemmeste Hoffuete Artickle i den Christne Religion. Paa Dansk udsætte aff N.M.A. 1622

Cassuben: Libri Psalmorum side 771:

***En Christelig Formaning til alle
Skippere oc Skibsfolck.***

*Sangvis befattet under den Melodi:
Hvad kan os komme til for Nød.*

*Gud haffver det beskicket saa
At alle Land ey haffver
Alting som de behøffve maa
Udaff hans rjge Gaffver.
Men giort det at det ene Land
Fremrecke maa med mund oc Haand
Naar andre Lande kræffver.*

*Derfor er Vandet giort aff Gud
Oc Skibene paafunden
At mand med dem kand seyle ud
Oc icke gaa til grunde.
Men hente fra et fremmed Land
hvad som mand hjemme fattis kand
oc blifver der ey funden.*

*Den vise mand Kong Salomon
har saadant vel betractet
Dog hand sad paa sin Kongelig Thron
har han dog saadant actet
At spørge om en Mand saa klog
som Skib at bygge sig paatog
hvilcke hand siden fractet.*

*Til Tyrum effter fremmed Kram
samt Ophir Guld at hente
Hvert trede Aar med største Bram
Maatte hand igienvente
Hvor aff den Herre bleff saa rig
At Kongeriget neppelig
saa meget kunde rente*

*Men de som seyle offver Vand
 kand daglige fornemme
 Guds store Verck i Haw oc Strand
 Aff store Bæster slemme
 samt Klipper, Saande, Blinde Skier
 som dennem ejt til skade er
 Oc monne dem hart gremme.*

*Tit Storm oc Uvejr kommer snart
 som paa dem monne suse.
 Ja Haffsens Bølger med en fart
 Om Skibet monne bruse.
 Men naar Gud Herren tal et Ord
 Befinder mand strax Stilhed stor
 Væjr, Vind kand hand snart kiuse*

*Derfor en Skibsmand tæncke maa
 Naar hand sligt seer oc hører
 at hand strax Herren kalder paa
 som saadant vel omkiører
 At hand med Lyst i Jesu Naffn
 Maa naae den rette Plas oc Haffn
 som Gud ham heden fører.*

*I Skibsfolk som paa fremmede Land
 adspørge eders Næring
 Oprictig handler mod hver Mand
 Det signer eders Biering.
 Fremfører eders Skibsfolck saa
 at Herren det behage maa
 saa lyckis eders Næring.*

*Om I end skiønt i fremmed Land
 Langt borte monne være
 saa tæncker dog at Herrens haand
 Oc der tilstede ere.
 Hans Øye eders handel seer
 om eders Vandel rictig er
 Thi hand maa haffve Ære.*

*Seer derfor til med største fljd
 I ingen mand bedrager
 Oc bruger icke Falskheds Id
 Thi Gud det ey behager
 Men giører hver Mand ræt oc skiæl
 saa lyckis eder alting vel
 I hvort i heden (d)rager.*

*At I ey nogen Kiøbmands Gods
 unyttelig hensetter
 Med Offverdaadighed oc Tros
 Med Drick oc mange Rætter
 Men leffver kyst oc tuctelig
 I Guds Fryct ædru hver for sig
 Oc Herren ey for giætte.*

*Naar Herren frelser eder saa
 Fra Nød oc alskens Quide
 Forglemmer ey at tacke da
 hans Naffn i rette tide:
 Den Fattige giffver noget her
 Af det på Reysen vundet er
 Gud maa det gierne tjde (lide).*

*Bevarer eders Siæle saa
 oprictig allestunde
 at I for Herren kand bestaa
 oc frycte ingenlunde
 Saa tør i icke tvifle paa
 at I Guds Rige jo skal faa
 Naar alting gaar til grunde.*